

De terugkeer van Jakob, Pniël en de ontmoeting met Ezau

Jakob ziet Ezau komen met zijn 400 man (James Tissot, Jewish Museum New York, Wikimedia)

Julia Blum

Als we de terugkeer van Jakob naar het Beloofde Land vergelijken met zijn vertrek twintig jaar eerder zullen we opmerkelijke details ontdekken. Die details verwijzen naar verbazingwekkende geestelijke waarheden.

Twee ontmoetingen

We beginnen onze vergelijking vanuit het eind: de verbazingwekkende ontmoeting met zijn broer. Die ontmoeting was veel beter dan iedereen van tevoren had verwacht. Maar Jakob zegt iets vreemds tegen zijn broer: “Ik heb uw aangezicht gezien alsof ik het aangezicht van God zag” (Genesis 33:10 HSV). Die woorden komen aan het eind van hun ontmoeting als het gevaar duidelijk geweken is. Maar ze brengen de lezer ernstig in verwarring. Waarom zei Jakob zo iets vreemds? Was het vleierij of zit er meer achter? In onze taal komt deze uitspraak nogal onverwacht. Maar in het Hebreeuws is de gedachte achter het woord voor (aan)gezicht *panim* een van de hoofdmotieven in het verhaal over de terugkeer van Jakob naar het Beloofde Land. Het woord *panim* en de hiervan afgeleide woorden komen vele malen voor in de verzen in het Hebreeuws die voorafgaan aan de ontmoeting van de broers (Genesis 32:17-21)/ Om het verschil tussen de oorspronkelijke tekst en de Nederlandse vertaling beter te begrijpen, lezen we bijvoorbeeld Genesis 32:20: “Want hij zei: Ik zal hem gunstig stemmen met dit geschenk, dat vóór mij uit gaat; daarna zal ik hem onder ogen komen. Misschien zal hij mij ter wille zijn.” In de meeste vertalingen komt het woord

aangezicht niet voor; een gunstige uitzondering is de Statenvertaling waarin dit woord twee keer voorkomt: “Want hij zeide: Ik zal zijn aangezicht verzoenen met dit geschenk, dat voor mijn aangezicht gaat, en daarna zal ik zijn aangezicht zien; misschien zal hij mijn aangezicht aannemen.” In de Hebreeuwse grondtekst komt het woord *panim* zelfs vier keer voor! Dat heeft een doel; het geeft ons inzicht in de naam Pniël ofwel Peniël (NBV21). Die naam betekent letterlijk Gods aangezicht. Pniël was de plaats waar Jakob worstelde en waar Jakob God ‘van aangezicht tot aangezicht’ zag. Bij Pniël veranderde niet alleen Jakobs naam maar ook zijn hart.

Maar er is nog meer te zien in de geschiedenis van Jakob als je die in het Hebreeuws leest. Laten we even teruggaan in het verhaal naar Genesis 28, naar de droom van Jakob over een ladder die tot in de hemel reikte toen hij uit het Land vertrok naar Haran. In het Hebreeuws komt in dit verhaal het woord *makom* bijna net zo vaak voor als het woord *panem* (aangezicht) in Genesis 32. *Makom* betekent plaats (mokum in het Jiddisch). Bedenk dat Jakob hier het Land zal verlaten om in ballingschap te gaan. Zijn ontmoeting met God in de droom vond plaats in de laatste nacht in het Land. Voor zover we weten, was dit de eerste keer dat God persoonlijk sprak tot Jakob. IN vers 16-17 lezen we: “Toen Jakob uit zijn slaap ontwaakte, zei hij: De HEERE is werkelijk op deze **plaats**, en ik heb het niet geweten.

¹Daarom was hij bevreesd en zei hij: Hoe ontzagwekkend is deze **plaats**! Dit is niets anders dan het huis van God en de poort van de hemel. [In vers 19 komt het woord nog een keer: “Hij gaf die **plaats** de naam Bethel.”] We zien dus heel duidelijk dat daar bij die ontmoeting, die Jakobs leven veranderde, zijn nieuwe inzicht in God sterk verbonden was met deze **plaats**.

Deze twee ontmoetingen met God – wanneer Jakob het Land verlaat en wanneer hij terugkomt – vormen een eigenaardige literaire inclusie: alles wat hem overkomt in zijn ballingschap gebeurt tussen deze twee ontmoetingen. Maar het is niet zomaar een rechte lijn tussen deze twee: tussen deze goddelijke ‘haakjes’ zien we een mooie vooruitgang die we niet zouden willen missen – de groei van Jakobs geloof, de groei van zijn kennis van God, de groei van openbaring **van de plaats van God naar het aangezicht van God!**

Twee zonnen

Twintig jaar waren voorbijgegaan sinds Jakob zijn broer Ezaü had bedrogen waarna hij moest vluchten om te ontkomen aan de wraak van Ezaü. Twintig jaar had hij buiten het Land gewoond en nu was de tijd gekomen om terug te keren naar zijn geboorteland. Terwijl Jakob zich voorbereidt op de ontmoeting met zijn broer komt het tot een heel andere ontmoeting. Een geheimzinnige man (*isj* in het Hebreeuws) worstelt de hele nacht met hem. Dan wordt Jakob Israël. We lezen daarna in vers 31: “En de zon ging over hem op, toen hij door Pniël gegaan was.” Waarom vindt de Schrift (Tora) het nodig om ons te informeren over de stand van de zon?

De confrontatie bij Pniël vond plaats in de laatste nacht van Jakob buiten het Land. Als we terugdenken aan Jakobs ontmoeting met God in de laatste nacht in het Land, komen we uit bij de droom van de ladder die tot in de hemel reikte. We lezen net voor Jakob gaat slapen: “Hij bereikte de plaats waar hij overnachtte, want de zon was ondergegaan” (28:11). Zie je hoe mooi de geschiedenis verteld wordt? Aan het begin van Jakobs reis gaat de zon onder en aan het eind van de reis terug naar het Land komt de zon weer op. Daartussen ligt de hele ballingschap van Jakob besloten. De Tora geeft een duidelijke boodschap: de zon was ondergegaan toen Jakob het land ging verlaten en de eerstvolgende keer dat de zon wordt vermeld, komt die op als Jakob bij Pniël is. De zon komt op als Jakob op het punt staat om

het Land weer binnen te gaan! Het verblijf van twintig jaar buiten het Land zijn in de Schrift gevat tussen een zonsondergang en een zonsopkomst. Het hele verblijf van twintig jaar buiten het Land moet begrepen worden als een lange nacht.

We moeten bedenken dat de generatie van de uittocht, de exodus, als eersten de tekst van het boek Genesis te horen kreeg. Ongetwijfeld heeft het verhaal van deze lange nacht buiten het Land krachtig en luid tot hun hart gesproken. Evenals Jakob moesten zij ook door een lange nacht van ballingschap maar ook voor hen kwam de zon op toen ze terugkwamen naar het Land.

Twee zonen

In Genesis 33 zijn we getuige van de prachtige verzoening tussen Jakob en Ezau. Omdat Ezau vierhonderd gewapende mannen bij zich had, waren zijn intenties eerst duidelijk niet vreedzaam. Maar plotseling kwam er een totale verandering bij de ontmoeting tussen de twee broers: beide konden hun tranen niet bedwingen, ze kusten elkaar en waren ineens met elkaar verzoend. Daarna begonnen ze tegen elkaar te praten. In het Nederlands lijkt de verandering van toon in hun gesprek misschien niet zo opvallend maar in het Hebreeuws valt het verschil in hun karakters duidelijk op.

Vanaf het eerste moment zien we een dramatisch verschil tussen de manier van spreken van de twee broers, zowel wat betreft de inhoud als de stijl. Ezau spreekt in korte zinnen die ruw overkomen. Als hij bijvoorbeeld zegt "Ik heb veel, mijn broer" klinkt dat ook al zijn ze echte broers erg familiair en informeel. Als Jakob dan antwoordt, horen we een heel andere stijl: beleefd en gevoelig en met een heel andere houding.

Een van de opmerkelijke details in Jakobs woorden is een tweeletterig Hebreeuws woordje: *na* (נָא). Dit woordje valt weg in de vertaling maar wordt in de Hebreeuwse grondtekst twee keer herhaald. Het is een teken van een heel beleefde en formele manier van spreken. Hey valt ook op dat Jakob in elke zin God noemt terwijl Ezau God helemaal niet noemt. Hun attitudes zijn ook uiterst verschillend. Terwijl Ezau zegt "Ik heb veel, mijn broer," zegt Jakob "ik heb alles." Ezau spreekt van weelde maar Jakob van toereikend. Daarom vertelt de Midrasj dat toen Izak zijn zoon God noemde hoorde uitspreken, hij wist dat het Jakob was en niet Ezau. Naar dit verschil in spreekstijl refereerde Izak toen hij zei: "De stem is Jakobs stem, maar de handen zijn Ezaus handen." In het Hebreeuws is dit duidelijk, maar dit verschil is bij het vertalen min of meer verloren gegaan. Toch is het een belangrijk punt om de geschiedenis van de 'gestolen zegen' goed te begrijpen.